

Nicolae ȚURCANU,
conf. univ., dr., decanul
Facultății de Inginerie
Economică și Business a UTM

PUTEM IMPLEMENTA ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR EXPERIENȚA ȚĂRILOR DEZVOLTATE?

În procesul de reformare a sistemului educațional este firesc să apelăm la experiența țărilor dezvoltate. În învățământul superior din SUA, de exemplu, vom observa lucruri foarte interesante pentru noi, și anume: învățământul privat, de regulă, nu este un business – ci mai curând o acțiune de binefacere.

În Republica Moldova, în pofida faptului că învățământul este declarat prin lege non-profit, în realitate este o afacere. Aceasta pentru că fondatorii instituțiilor private urmăresc creșterea activelor și ocupă funcții de conducere; circa 1/3 din bugetul universităților de stat din SUA se constituie din donațiile absolvenților.

Impresii americane

În SUA studenții, de regulă, își achită taxa de studii din credite sau din veniturile din munca prestată paralel cu studiile, în cazul dat activitatea de muncă fiind considerată ca practică; relația profesor-student este partenerială; studentul este motivat să obțină cunoștințe și abilități și mai puțin e preocupat de diplome și certificate. Baccalaureatul american (licența noastră) este foarte pragmatic: în primii 2 ani se învață profesia de muncitor calificat și poți pleca în producție sau mai faci 2 ani și devii subinginer, manager inferior; iar dacă preținzi la o funcție de conducere – faci masteratul.

La noi însă aceste lucruri sunt de neimaginat, la fel ca și diferitele sancțiuni pentru studenți: studentul sancționat nu are dreptul să asiste la cursuri, iar restanțierii nu pot să reprezinte universitatea la competițiile sportive (!). Altfel zis, o persoană disciplinată se „căleşte” încă din studenție.

Experimente autohtone

Pe parcursul ultimelor două decenii încercăm și noi să reformăm sistemul de învățământ superior. Ne dorim să fie competitiv, accesibil, descentralizat, democratizat, pragmatic, armonizat la cerințele societății, economiei și ale studentului, să devină un motor al progresului și bunăstării. Astfel, în instituțiile de stat au fost introduse taxele de studii. A apărut sectorul privat. A crescut considerabil numărul locurilor de studii la specialitățile în vogă: economice și juridice.

S-au deschis și noi universități sau filiale ale unor universități din Moscova și Kiev cu specializări care nu necesită o bază materială solidă. Se resimt și unele tendințe mai puțin așteptate: în timp ce numărul studenților a crescut de câteva ori, resursele au rămas aceleași, inclusiv în ceea ce privește personalul didactic de înaltă calificare, de care în mare măsură depinde calitatea instruirii. Fenomenul „supraproducerii” de economiști, manageri, juriști, vameși a luat amploare.

După a. 2000 la noi se încearcă impunerea unor noi exigențe de calitate: acreditarea instituțiilor de învățământ, stabilirea planului de admitere pentru locurile bugetare, mai târziu și pentru cele pe bază de contract. În linii mari, efectele au fost benefice: s-a făcut ordine în planurile și programele de studii; pentru calitatea joasă de predare și bazei material inadecvată unor universități li s-a retras licența; a demarat standardizarea serviciilor educaționale prin respectarea renunțului plan-cadru al învățământului superior. Planificarea locurilor cu taxă a provocat nemulțumirea sectorului privat, dar și a celui de stat,

acolo unde s-a pierdut considerabil din efectiv.

Mai constatăm că, în lipsa sancțiunilor, unele instituții nu respecta planul de înmatriculare la locurile cu taxă, depășindu-l în funcție de solicitări. Și dimpotrivă, universitățile care respectă planul de admitere au probleme la întocmirea formațiilor raționale de studenți. Aceasta conduce iminent la scăderea productivității și majorarea șarjelor didactice. Mulți candidați la studii preferă instituțiile în care nu există restricții la înmatricularea prin contract.

Mai mult: planul de înmatriculare pe profiluri și specialități corelează slab cu cerințele pieței forței de muncă. Nu dispunem de o evidență clară a șomajului printre absolvenți și nici de metode veridice de previziune a necesarului de specialiști peste 4-5 ani. Aceste realități pun la îndoială eficacitatea planificării efectivului de studenți, care se păstrează până în prezent.

Traseu controversat: Moldova-Bologna

După 2005, odată cu aderarea la Procesul Bologna, reformele în învățământ au continuat: avem deja trei cicluri universitare: Licență, Masterat și Doctorat; durata studiilor de licență la multe specialități s-a redus cu un an, la masterat a crescut cu un an; s-a purces la elaborarea Cadrului național al calificărilor, care să stipuleze competențele pe specialități și cicluri de studii și în așa mod să unifice planurile de studii și să înlesnească mobilitatea studenților; s-a introdus Sistemul european de credite transferabile pentru a măsura efortul legat de durată învățării necesar la echivalarea actelor de studii în caz de mobilitate și nu numai (de exemplu, la argumentarea creditului pentru finanțarea studiilor); s-a introdus Sistemul de management al calității menit să asigure servicii educaționale de calitate, axând conținutul instruirii pe aspirațiile și nevoile studenților și angajatorilor; s-a purces la efectuarea regulată a sondajelor de opinie a studenților, absolvenților și angajatorilor privind calitatea învățământului.

Formal, reformele întreprinse se încadrează în tendințele mondiale de modernizare a învățământului superior și a dezvoltării durabile a economiei bazate pe cunoaștere. Dar totuși trebuie să recunoaștem că efectele obținute sunt modeste. Sistemul de învățământ superior pierde în competitivitatea regională, nemaivorbind de cea europeană. Practic, nu avem studenți din alte țări, iar o bună parte din cei mai buni tineri ai noștri pleacă la studii în străinătate. Mobilitatea academică capătă un sens unic – spre Vest sau Est.

Deși cheltuielile publice pentru învățământ raportate la produsul intern brut constituie în medie circa 6%, comparativ cu țările dezvoltate aceste alocații sunt derizorii. Învățământul superior autohton rămâne subfinanțat. Nu dispunem de mecanisme eficiente de finanțare și motivare a managementului universitar, a personalului didactic și studenților. Programele de formare continuă sunt practic nesolicitate. Activitatea de cercetare în mai multe universități este mai mult mimată decât rezultativă.

Ca urmare, angajatorii se plâng că pregătirea practică a absolvenților este slabă, că pe lângă ingineri, manageri și economiști avem nevoie de muncitori calificați (în țară au rămas în special acei care nu pot pleca în străinătate din cauza cazierului juridic și/sau vârstei).

Personalul didactic, auxiliar, dar și cel de bază fără vechime în muncă, având un salariu de 1000-2000 de lei, este nevoit să cumuleze mai multe sarcini, nemaivând timp pentru perfecționare. În plus, pe fundalul reducerii numărului de elevi și studenți, apar noi probleme: cum să asigurăm măcar o sarcină didactică? Cum să completăm corpul profesoral cu tineri talentați, indiferent de faptul dacă aceștia au sau nu nevoie de locuri de trai sau cămin? Cum să menținem personalul calificat, conferențarii și profesorii universitari care preferă să activeze în cadrul unor proiecte, unde beneficiază de salarii atrăgătoare? Ei mai țin minte timpurile, când un docent avea un salariu de 320 de ruble pentru activitatea didactică și 120 pentru activitatea de cercetare, în sumă – echivalentul unui salariu de ministru!

Studenții nu sunt satisfăcuți de baza materială a universităților, care, de regulă, este fizic și funcțional învechită, de faptul că unii profesori nu corespund așteptărilor lor din punct de vedere profesional și deontologic, că diploma de studii nici pe departe nu le garantează un loc de muncă bine plătit. Așadar, actorii și beneficiarii sistemului educațional, inclusiv ai învățământului superior, nu sunt satisfăcuți. Avem probleme de sistem. Ce-i de făcut?

Înainte ce a fost bine?

Unele cadre didactice pledează pentru modelele sovietice. Un șef de catedra declară că nu va vota planurile noi de învățământ, deoarece acestea prevăd mai puține ore la disciplina sa decât în anul 1970! Faptul că școala medie generală cu durata de 10 ani s-a transformat în liceu, unde se învață cu 2 ani mai mult, inclusiv discipline fundamentale cu materie care se preda pe timpuri în învățământul superior, se lasă neobservat. Aceste modele poate au fost bune pentru perioada respectiva, astăzi însă sunt depășite. Totodată, acestea sunt promovate și de unele partide politice, care manipulează opinia publică, criticând vehement ultimele reforme din sistemul educațional, de exemplu, optimizarea numărului de școli în funcție de numărul real de elevi. De parcă am putea avea calitate și eficiență cu 3-4 elevi în clasă sau 10 studenți în grupă academică! Rusia, bunăoară, se dezințe de modelele învechite și, cu greu, dar trece la liceu, baccalaureat (licență) și masterat.

Calitatea instruirii ca dimensiune economică

Alții pledează pentru modelele occidentale în educație. Fiindcă prin ele s-au creat economii și societăți, dar mai ales valori, pe care le împărtășim. Un elev, Ioniță Tudor, care a făcut un an de liceu în SUA, povestește că fiecare zi la școala de acolo era o provocare în sens pozitiv, era ceva nou, interesant, captivant, neimpus, motivator, aproape diametral opus de ceea ce vede și aude la noi.

Modelele occidentale sunt variate după gradul de centralizare și de implicare a statului, după ponderea sectorului privat și alte criterii. De exemplu, în Japonia lipsește treapta de master (cel puțin, la specialitățile economice și de business), dar aceasta nu înseamnă că țara dată are un sistem educațional mai puțin performant! În acest context, de ce să nu utilizăm experiența Uniunii Europene și a României, cu care ne leagă istoria, limba, cultura, tradițiile? Care a trecut și încă trece prin aceleași probleme în sistemul educațional, inclusiv în sistemul de învățământ superior? Criza economică mondială impune imperios abordarea calității învățământului prin prisma eficacității. Valoarea economică, nemaivorbind de valorile spirituale, se creează și în sfera educației. Anume această abordare pragmatică, economică, dar și previzionară, predomină în reformarea învățământului din România.

Coordonarea neconcordanțelor

1. Finanțarea de la bugetul de stat. România s-a decis să împartă sărăcia „la toți și la fel”.

Sunt finanțați cei care merită, care dovedesc că au performanță didactică și științifică. În acest scop au fost create mai multe organisme, între care și Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior. Fiecare instituție de învățământ, fiecare program de studii parcurg un proces de evaluare internă și, ulterior, externă, pe baza unor seturi predefinite de criterii, standarde și indicatori. Evaluând capacitatea academică și instituțională, nu mai poți deschide noi specialități, mai ales în sectorul privat, acoperite preponderent de cumularzi. Finanțarea de la bugetul de stat depinde de costurile de instruire reale, dar și de cifra de școlarizare, strict corelată cu capacitatea efectivă a instituției.

La noi finanțarea de la stat este aproximativ pe student. Ai reușit să obții un număr mai mare de locuri la buget – vei avea mai multe resurse financiare, indiferent de costuri, care evident depind de domeniile generale de studii și specialități. Costurile de instruire a unui inginer sunt mai mari decât, de exemplu, a unui jurist sau economist, fiindcă se cere o infrastructură modernă, inclusiv laboratoare cu dotări costisitoare.

2. Dezvoltarea bazei materiale. Sistemul de coordonare națională creat în România exclude, credem noi, cazurile în care în sectorul de stat stau nefinisate corpuri de studii de zeci de ani, în care s-au investit milioane (UTM), dar în același timp, tot în sectorul de stat, se construiesc altele noi (ASEM). Principiul autonomiei financiare poate explica, dar nu și justifică o atare stare de lucruri.

3. Managementul universităților de stat. Prin Legea Educației Naționale, aprobată la începutul anului 2011, în România se modifică esențial mecanismul de guvernare a universităților. Senatul devine de facto organul suprem de conducere.

Rectorul încheie contracte de management pe perioada mandatului cu Senatul, dar și cu Ministerul Educației, totodată capătă prerogative suplimentare pentru numirea decanilor și constituirea echipei de administrare. Astfel, managementul universitar devine responsabil de realizarea obiectivelor asumate.

Acest mecanism este preluat, la general, din business, mai concret din cărmuirea societăților pe acțiuni, unde Consiliul de observatori, ales de Adunarea generală, trebuie să reprezinte interesele acționarilor și controlează activitatea managerului-șef. Din punct de vedere teoretic, este corect. La modul practic însă chiar și aceste modele, în fondurile de investiții pentru privatizare, de exemplu, s-au dovedit a fi ineficiente în Republica Moldova. Merită atenție studierea experienței universităților din Suedia, care aplică modele de motivare a performanței la toate nivelurile de conducere.

Sistemul de Management al Calității, preluat, iarăși, din business, și implementat în universitățile noastre, prevede clar aceste exigențe, care rămân, deocamdată, doar declarate.

4. Cumularea normelor didactice. În România se admite cumularea până la trei norme didactice și acest lucru este controlabil. La noi – până la 1,5, plus 240 de ore, dar controlabil doar în limitele unei instituții. Astfel, cadrele didactice calificate aleargă de la o universitate la alta după același salariu, pe care l-ar fi putut ridică la un singur loc de muncă.

Lista neconcordanțelor de ordin legislativ și normativ poate fi continuată. De exemplu, finanțarea științei universitare, care prin actualul mecanism, adică prin Academia de Științe a Moldovei, lasă de dorit, iar despre modelul care ar obliga agenții economice să cheltuiască o parte din venit pentru cercetare și consultanță, în condițiile economiei de piață, nici vorba nu poate fi.

Problemele abordate mai sus sperăm să fie soluționate în noul Cod al Educației, pe care comunitatea academică îl așteaptă cu nerăbdare.